

СТАНОВИЩЕ

от проф. Явор Светозаров Конов, д-р, д.н.,

за дисертацията на

магистър Илия Здравков Михайлов,

редовен докторант по професионално направление

1.3. Педагогика на обучението по (Методика на обучението по музика),
на тема: „Теоретични и методически аспекти на църковната монодия“

с научен ръководител проф. д-р Адриан Георгиев,

катедра Музика и мултимедийни технологии,

Факултет по науки за образованието и изкуствата,

СУ „Св. Климент Охридски“

София 2023

за придобиване на образователната и научна степен доктор
в професионално направление 1.3 Педагогика на обучението по
(Методика на обучението по музика)

Биографично-професионални данни за докторанта

Според предоставената ми електронно документация, в своето CV магистър **Илия Здравков Михайлов** определя себе си като „културен мениджър, диригент и изследовател“. Посочен софийски адрес. Не е посочена година на раждане. Посочените образователни стъпки са направо на ниво висше образование: 1992-1997 Университета по музика в Лозана (Швейцария) Diplômes de l'enseignement, (Бакалавър) **Контрабас, Пиано, Музикална теория**; Première Prix (Магистър) с почести (от което допускам, че И. Михайлов е контрабасист, може би с музикално училище?); още една магистратура 1997-1999 Висше училище „Джулиард“ (САЩ) Advanced certificate (Магистър) **Контрабас, Оркестрово дирижиране, Либерални изкуства**; трета магистратура 2005-2009 Асоцииран борд на Кралските музикални училища (Великобритания) FRSM (Магистър) с почести, **Музикален директор, Симфонично дирижиране**. Посочени специализации: 2000-2001 **Женевска консерватория** (Швейцария) Специализация по **хорово дирижиране** в класа на Мишел Корбо; 1998-1999 **Нюйоркски университет** (САЩ) Специализация по **арт мениджмънт**. Преподавателски опит: лекции и майсторски класове за **Харвардския**

университет (САЩ), Университета **Париж-VIII**: Венсан-Сен Дени, **Страсбургската консерватория** (Франция), **Училището по Култура и изкуства** в град **Чънгу** (Китай). Описан **професионален опит**: от 1999 и до сега, **Музикален директор на хор „Големите български гласове”** (фолклорен хор, ЯК); 2017-2019 **Артистичен директор, Ансамбъл за Византийска музика „Софийски псалти“**; 2005-2018 **Артистичен директор, Българско музикално сдружение**; 2011-2015 **Диригент, НФХ „Светослав Обретенов”**(Българска хорова капела); 2012-2015 **Диригент, Софийска филхармония**; 2009-2015 **Диригент, Преподавател, Американски колеж в София**; 2012-2014 **Хормайстор, Диригент, лятна Хорова академия на Фестивала в Пюизе** (Франция); 2000-2001 **Главен диригент, Хорово общество „Лидеркранц”** (Швейцария); 1992-2015 **Професионално сътрудничество като диригент, хормайстор, контрабасист с диригентите**: Клаудио Абадо, Бернард Хайтинг, Пиер Булез, Сейджи Озава, Курт Мазур, Иван Фишер, Даниеле Гати, Жан-Клод Казацю, Йесус Лопес-Кобос, Жан-Бернар Помие, Урош Лайовиц, Мишел Корбо; **композиторите** Даниел Шнидер, Мишел Коломбие; **хореографите** Пина Бауш, Морис Бежар; **тенора** Хосе Карерас. **Още – гост-диригент на хорове, инструментални ансамбли и оркестри в САЩ, Франция, Чехия, Швейцария, България.** Ползване на езици: български (матерен), английски С2-1, френски С2-1, италиански С1-В2, руски С1-В1 (и тук никакъв приложен сертификат, доказващ заявеното). **Посочено ръководене на проекти и участие в такива към: UNESCO, Великобритания, Франция, Испания, Холандия, Италия, Швейцария, България.**

NB: във връзка с всичко заявено в биографията не ми е предоставен никакъв удостоверяващ го документ (диплома каквато и да била, сертификат за владееене на чужд, удостоверение за работа тук или там с този или онзи диригент и/или състав, и пр.).

От изложеното дотук се остава с **впечатлението за колега с високо и многостранно образование и опит в областта на музиката**: и в частност като **контрабасист** и най-вече **диригент**, както и **мениджър** и **преподавател**. **Интересите му в областта на църковното пеене явно довеждат и до разработването на настоящата дисертация.**

И сега вече, **по дисертацията:**

Предоставената ми електронно **дисертация** е от 205 страници (с обем може би около 1.4х спрямо този по БДС). **Структурирана** е като: **Увод, четири глави,**

Заклучение, приноси на дисертацията, **Библиография, 2 приложения**, заглавията на **4-те публикации** на докторанта **във връзка с дисертацията** му.

Първа и Втора глави (много обстойни и исторически, и по същество, че и в компаративност със западните неща), са посветени на **теоретични и методически аспекти на църковната монодия**.

Най-важните авторски за докторанта глави на дисертацията са **Трета и Четвърта**. Третата представя „**Дидактически модел (метод) за преподаване на православната църковна монодия в основното училище**“ (законови и нормативни ограничения, извънкласни и факултативни дейности в средното училище, необходимост от създаване на нов дидактически модел за такова преподаване, в 3-ти – 4-ти клас на ОУ. **Основната хипотеза** в дисертацията е, че **с подходящото му създаване и прилагане този метод би дал добри резултати в педагогическата практика**), методически коментари във връзка с предлагания от докторанта иновативен метод, и детайли по теорията и практиката му (какъв и как да бъде отделният урок и пр.). **Четвърта глава** е посветена на **експериментално изследване с основно значение за дисертацията и анализ на резултатите** (предварителен, формиращ и контролен експеримент, експертен съвет, анализ на резултатите от проведената анкета-интервю).

Библиографията на дисертацията е от **133** описания на монографии, студии, статии, учебници, художествени книги (с характер на документи за епоха), сред тях малък брой от интернет. От тях **94** на **кирилица** (почти всички български, с малък брой преводни, както и 4 на руски език) и **39** на **латиница** (**32** на **английски**, вкл. и от български автор /Банев/ и **7** на **френски**). Не съм проверявал кои от тях действително са цитирани в текста.

Двете приложения са: 1) Общи постановки относно пеенето и гласовите функции при обучението на деца, и 2) Тропари, нотирани на петолинейна нотация с микрохроматични знаци – с нотни примери към него.

Авторефератът е в **обем от 50** страници и **представя дисертацията** задоволително. **Изчетох и дисертацията, и автореферата – 3 дни от живота ми. Но ми беше приятно, припомних си много неща, и интересно – научих много нови.**

Актуална ли е темата? Да. Въпросите, които третира, са свързани с многовековна църковно-певческа верско-музикантска професионална дейност (за която може да се коментира, че е въпрос на идентичност – именно източна, не западноевропейска), **у нас отдавна практически доведена почти до „мъждеене“**. Как

да се поднови преподаването на източната православна монодия в съвременното българско училище, като нашата система на преподаване е, изрично подчертава докторантът, „педагогически непригодна за усвояване на църковната монодия, практикувана по българските земи“ (дисертация, стр. 70). И музикантски, и езиково. Що се отнася да **учебниците**, ползвани за преподаване на музика у нас понастоящем, докторантът посочва **изключението: само в „учебниците за I, II, и III клас на издателство Рива с авторски колектив Георгиев, Андасорова, Ковачева [...], за пръв след прекъсване от повече от 70 години в системата на образованието, се въвежда запознаване с православни монодийни песнопения**. Присъстват звукозаписи на тропарите за Великден (Пасха) – „Христос Воскресе“, тропар за Рождество Христово, за Св.св. Кирил и Методий, както и песнопението „Чистая Дево“ (дисертация, стр. 72). При това, **преподаването на музика в българското училище отдавна почти е изоставило пеенето в час: в занятията се говори за музика и се слуша музика**, „в периода от 1878 г. до днес от пеене се минава към нотна грамотност и после към слушане на музика. От двете наши самобитни музикални традиции внимание се обръща само на народната музика, за разлика от църковната монодия (след 9.IX.1944 г. и по идеологически причини).“ (дисертация, стр. 93). **В българската образователна система, след 1878 повлияна изцяло от западната култура и музика, осъществена от лица, „за които западноевропейската музика беше алфата и омегата на музикалното образование“** (Ст. Джуджев, 1979, дисертацията стр. 121).

Не съм се занимавал с църковната византийска монодия и с производната ѝ българска. Но съм писал по темата за църковната ни – и руската църковна – музика, макар и не пряко целево: <https://yavorkonov.alle.bg/публикации/верски-стефан-драгостинов/>, респ. <https://yavorkonov.alle.bg/публикации/верски-стефан-драгостинов/галупи-и-руската-музика/>. А с Неофит Рилски – за когото, естествено, се говори в дисертацията на Илия Михайлов – с живота и делото му, съм се занимавал вповече, отколкото за дисертация; представял съм и публично огромна презентация, в различни градове.

Мисля си (Я.К.) – размисли предвид възможна дискусия на защитата на дисертацията, може да не се превеждат за английския вариант на становището ми – че няма как в наше време и в нашето „общество“ в общообразователното ни училище да се възроди, че и разпространи широкомащабно изучаването на източната църковна монодия, традиционна за нашите земи. Особено при повсеместното „западнееене“ у нас (че и да си с неща по възможност най-нов, че и скъп, модел).

(Изказвам спокойно мнението си, защото от него (от мен) практически нищо не зависи.) Но за една статистически незначима част от учениците – ала ако ги броиш един по един, може да не се окажат съвсем малко – такова преподаване на църковно пеене би било интересно, духовно, ценно. Особено за деца от семейства или други общности с подобна култура и ценностна система. Но и за новозапалени по темата, „новопоникнали“ („неофити“) и заплени от такова пеене. **Целта на дисертацията е именно да се изследват възможностите за включването на такова преподаване в съвременното общообразователно българско училище, ако ще и с помощта (?) на мултимедийни технологии и приложения за мобилни устройства („и ученикът български седеше, забил поглед в телефона си, и изучаваше църковната монодия по предмета „Православна църковна монодия““ – из science fiction story от анонимен автор ;)**). **Уроците, предлагани от докторанта в авторския му иновативен метод на преподаване на църковна монодия в българското общообразователно училище – в трети и четвърти клас – включват и подготвителни упражнения за общо физическо отпускане и нагласа, и запознавания с текста и произнасянето му, и превод на текста на съвременен български с пояснявания на значения, и запознаване с жизнеописание на автор (напр. на св. Иван Рилски) и пр. Комплекси занимания.**

Ще припомня, че и в западната музика нотацията също може да е „ориентир“ – не фиксира съвсем точно тоновете височини за гласове и за инструменти, които не свирят с фиксирани тонови височини (като пианото, органа...), а могат да са гъвкави интонационно. Така че при преходи като, да речем, „фа – фа диез – сол“, фа диезът ще е по високо от сол бемолът в „сол – сол бемол – фа“ – поне при музикално музициращите, така да го кажа. Това са въпроси, сходни с тези на доброто произношение в един или друг език, спрямо писмения текст – то варира според време, място, нативност или не, социо-културна група... Разбира се, и от лични характеристики.

Добре би било, като става дума многократно за руското църковно пеене, да се отбележи в дисертацията ролята на император Павел с неговия указ от 1797 за хармонизирането по немски образец на руското църковно пеене.

Църковно пеене в общодържавното светско училище – деликатна тема! Като оставим настрана „играта“ с „терминологичното му определяне“ (източно/восточно/гръцко църковно пение/пеене, и пр.), би могло „оспорно“ и „противопоставно“ да се коментира и от духовно-верска страна, и от културална, и

от музикално-практическа, и т.н. Как ще е църковно, като, ако е църковно, трябва да е молитвено, верско, а не школко (в светското държавно училище)... – подобно на диспутите за фолклора (кога е автентичен и кога е „пара“).

Връщайки се отново към въпроса как да бъде наречено това пеене, мога да добавя и темата, че самите „византийци“ не са знаели, че ще бъдат наричани „византийци“ и че ще се казва, че са били от „Византия“ (едно много по-късно, след средата на 16-и век, въведено име за гръкоезичната Източна Римска империя, наречена „Византия“ векове след като престава да съществува /защо не и Константин(опол)-ия, щом Византизма – значи, за автентичност? би трябвало да говорим за „източно римско“ пеене?... , понеже тогавашните жители на несъществуващата по тяхно време „Византия“ наричали себе си „римляни“, като на латински език думата е „romani“ (романи), а на гръцки – ρωμαίοι (ромеи), а Римската им империя се наричала на гръцки Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (Ромайки автократория), както и „Царство на римляните“ (на гръцки – Βασιλεία τῶν Ρωμαίων, Василия тон ромеон). Тогава за тях (за нашите „византийци“) империята им се казвала Романия (Ρωμανία, Romania)... Та докъде стигнахме? С кое? С наименованието на църковното им пеене! А Константинопол бил Новият Рим. А след покриването на териториите на Романия („Византия“) от Османската империя, Новият Рим става (се премества в) Москва, знаем... А Romania ни е съсед на север отвъд Дунава... ☺

Мога да продължа и с факти и разсъждения за ролята на гръцкия език в Османската империя, ergo и из земите на днешна България, и по отношение на християнство и църковност, и на образование, и като основен светски и търговски комуникационен език, но: спирам, защото съвсем ще изляза от обема на становището.

А, ето! Някои от тези въпроси се коментират в дисертацията (от стр. 19)...

Докторантът съвсем удачно е (пре)периодизирал историята на музикалното образование в България така: първи период – от първите векове на християнската ера до 1878 г., втори период – от 1878 до 1945 г., трети период – от 1945 до 1990 г., четвърти период – от 1990 г. до днес (дисертация стр. 76).

Поздравявам колегата Илия Михайлов за това, че изписва на кирилица западното римско пеене грЕгорианско, а не грИгорианско по източному – колкото и, в наши дни, подобен повод за поздрав да звучи едва ли не инфантилно (дотоам го докарахме).

Дисертацията си е супер и за образователно четиво! И особено глави първа и втора.

Познава ли докторантът проблема, запозната ли е с литературата по него? **Да**.
Занимава се с тези въпроси и практики **от десетилетия**.

Лично дело на докторанта ли е дисертацията? Убеден съм, че **да**.

Приемам ли посочените от докторанта приноси на дисертацията му? **Да**
като цяло.

Посочените от докторанта негови публикации във връзка с дисертацията му са:

1. Михайлов, И. Православната модална монодия като педагогическо предизвикателство. – В: Периодичен сборник „Млад научен форум за музика и танц“. София: Нов български университет. Рецензирано, 2023 (под печат).

2. Михайлов, И. Натуралното пеене в общото образование и едногласните православни песнопения. – В: Сборник статии „Музикалнопедагогическо взаимодействие“; ISBN 978-619-7566-08-6. София: НМА „Панчо Владигеров. Рецензирано, 2021.

3. Михайлов, И. Българския църковен едноглас в контекста на монодийните традиции – въпросът за неговия произход и културна принадлежност. – В: Годишник на СУ ФНОИ. Книга „Изкуства“. Т. 11; ISSN 2738-7062. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. Рецензирано, 2021.

4. Михайлов, И. „Източното“ в едногласа по българските земи. – В: Музикални хоризонти (3); ISSN 1310-0076. София: СБМТД. Рецензирано, 2021.

(По стечение на обстоятелствата, онази вечер четох за последно – преди предаване за печат – първата в горния списък публикация – доклад, изнесен на Конференцията на Департамент Музика в НБУ на 16 октомври 2021 – за отпечатване в нейния Сборник 16).

Нямам данни за цитирания на докторанта от други автори и за отзиви за изследванията и изводите му в научен печат.

Изказвам ли критики и препоръки? **Не**. **Хубаво написана дисертация** – и по същество, и по „език“ и форма. (Е, текстът ѝ би могло да се доизпипа коректорски.)

Поздравявам и научния ръководител проф. д-р Адриан Георгиев. Прочитането ѝ ми припомни множество важни процеси и детайли от българската история.

Е, хайде, ето няколко технически ремарки:

В бележка под черта № 90, в която се представя животът и делото на проф. д-р Пенка Минчева, следва да се сложат и годините на рождението и и кончината ѝ (уви!), както и откъде е взета информацията. Аналогично и за други бележки (напр. № 107 за

Карл Махан, № 147 за Петър Динев, № 203 за Теплов, №№ 214-218 за И. Йончев, Й. Банев, Архим. Мелетий, Р.-О. Иванова и д-р М. Андасорова, и пр.). Аналогично, трябва да се опише посочваният дисертационен труд на Мая Андасорова – в бел. 181. Посочените в бел. №№ 224 и 225 „Боварян, А. Вокално-постановъчна работа в жанровата музика. София, 2007, с. 8.“ и „Орукин, Ел. От нешколувания тон до високото певческо майсторство. – Музика. София, 1963, с. 27, 28.“ трябва да влязат в Библиографията.

Ето и един **въпрос във връзка с експеримента**: експерименталната група била от 4-ти клас на 51-во СОУ „Елисавета Багряна“ (живее на една пряка от него), а контролната – от 3-ти клас от 7-о СУ „Св. Седмочисленици“: не щяло ли да бъде по-добре и двете групи да са от едно училище, заради все пак общата „атмосфера“ в него?

(Апропо, потърсих в нета да видя колко струва рекордерът *Zoom H6*: в Amazon – 189 USD, във Фотосинтезис в БГ: 999 лв. Яко!)

Имам ли лични впечатления от докторанта? Доколкото е участвал в Конференцията на Департамент Музика на НБУ „Млад научен форум...“ с доклад – в хода на работата ми върху текста съм контактувал чрез мейли и/или телефонни разговори с колегата Ил. Михайлов – **компетентен, възпитан.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на гореизложеното, гласувам със ЗА на докторанта магистър Илия Здравков Михайлов да бъде присъдена образователната и научна степен Доктор за дисертацията му „Теоретични и методически аспекти на църковната монодия“.

(проф. Явор Конов, д-р, д.н.)

София, 10 октомври 2023